

ЕФЕКТИВНІ ПІДХОДИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ПАЛАЦОВО-ПАРКОВИХ КОМПЛЕКСІВ ВІННИЧЧИНИ

Вінницький національний технічний університет

У статті розглянуто сучасний стан палацово-паркових комплексів Вінницької області як важливої складової історико-архітектурної спадщини України. Проаналізовано кількісні показники об'єктів культурної спадщини, рівень їх збереженості та основні проблеми функціонування. На основі реальних прикладів садибних комплексів (Нападівка, Ободівка, Серебринці, Гонорівка, Гушчинці) здійснено оцінку ефективності різних підходів до їх відновлення – реставрації, реконструкції та адаптації. Визначено, що найбільш доцільним є комплексний підхід із домінуванням адаптивного використання, що відповідає європейським практикам збереження спадщини.

У роботі проаналізовано ефективність трьох основних підходів до відновлення – реставрації, реконструкції та адаптації. Обґрунтовано, що найбільш перспективною є стратегія адаптивного використання, яка поєднує збереження історичної автентичності з впровадженням нових функцій. З урахуванням європейського досвіду запропоновано напрями ревіталізації палацово-паркових комплексів як об'єктів туризму, культури та освіти, що дозволяє розглядати їх не лише як спадщину, але і як ресурс розвитку територій.

Ключові слова: культурна спадщина, палацово-паркові комплекси, реставрація, реконструкція, адаптація, ревіталізація, Вінниччина.

Стаття надійшла до редакції / Received 25.02.2026
Прийнята до друку / Accepted 10.04.2026
Опубліковано / Published 29.05.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

© Хороша О.І., Субін-Кожевнікова А.С.

Вступ

Палацово-паркові комплекси Вінниччини є невід'ємною частиною історико-культурного середовища Вінниччини, сформованого внаслідок активного розвитку садибної архітектури у XVIII–XIX століттях. Вони являють собою складні ансамблі, що поєднують архітектурні споруди, паркові території та елементи ландшафтного дизайну, виконані під впливом європейських архітектурних традицій. Проте на сучасному етапі ці об'єкти перебувають у складному технічному та функціональному стані, що обумовлено як історичними трансформаціями, так і недостатньою увагою до питань їх збереження у пострадянський період.

Згідно з Програмою охорони та збереження культурної спадщини Вінницької області на 2023–2027 роки, на державному обліку перебуває 4178 об'єктів культурної спадщини, серед яких 553 належать до пам'яток архітектури та містобудування. Важливу частину цієї групи становлять 48 садибних комплексів, з яких 19 мають статус пам'яток національного значення [1]. Однак понад 70% пам'яток архітектури потребують негайних реставраційних робіт, а близько 10% перебувають у стані, що вимагає термінових протиаварійних заходів.

Метою дослідження є визначення найбільш ефективних підходів до відновлення палацово-паркових комплексів Вінниччини на основі аналізу їх сучасного стану, проблем збереження та європейського досвіду ревіталізації об'єктів культурної спадщини.

Основна частина

Сучасний стан палацово-паркових комплексів Вінниччини характеризується значною диференціацією за рівнем збереженості. Частина об'єктів, які отримали нові функції, збереглися у відносно доброму стані, тоді як більшість комплексів, позбавлених використання, перебувають у стані поступової руйнації. За результатами аналізу можна виділити чотири основні категорії: функціонуючі, частково збережені, аварійні та зруйновані об'єкти.

Палац у Серебринцях, хоча і зазнав значних втрат, зберігає основні композиційні риси та має потенціал для реставрації. (див. Рис.1) Показовими є конкретні кейси. Палац у селі Нападівка, споруджений у стилі класицизму, нині перебуває в аварійному стані, зберігши лише окремі конструктивні елементи та портик. (див. Рис.3) Садиба в Ободівці, яка у XIX столітті була значним економічним центром, сьогодні знаходиться у напівзруйнованому стані, без покрівлі та з повністю

занедбаною територією. Садиба у Гонорівці демонструє приклад деградації через відсутність функціонального використання, незважаючи на збережений парк. У Гущинцях палац використовується як навчальний заклад, однак відсутність комплексних реставраційних заходів призводить до його аварійного стану [2].

Основними причинами сучасного стану комплексів залишаються системні проблеми, зафіксовані у програмі розвитку галузі: недостатнє фінансування, відсутність повноцінної паспортизації об'єктів (станом на сьогодні задокументовано лише близько 10% пам'яток), відсутність чітко визначених охоронних зон, а також слабкий контроль за використанням об'єктів культурної спадщини. Крім того, в більшості територіальних громад відсутні спеціалізовані органи охорони культурної спадщини, що ускладнює реалізацію держполітики у цій сфері [3].

Ключовою причиною деградації більшості палацово-паркових комплексів є втрата їх первісної функції. Історично ці об'єкти виконували роль резиденцій аристократії та центрів господарського і культурного життя. Після соціально-політичних змін ХХ століття вони були націоналізовані та пристосовані під лікарні, школи, склади або адміністративні установи. Такі трансформації часто здійснювалися без урахування історичної цінності будівель, що призвело до руйнування інтер'єрів, перепланування та втрати автентичних елементів. У пострадянський період значна частина об'єктів взагалі втратила будь-яке використання, що стало вирішальним фактором їх занепаду.

Особливої уваги потребує той факт, що значна кількість палаців розташована у сільській місцевості або малих містах, де відсутні економічні передумови для їх самостійного функціонування. Віддаленість від великих туристичних центрів, недостатній розвиток інфраструктури та обмежені ресурси місцевих громад ускладнюють процес їх збереження. У таких умовах традиційні підходи, зокрема реставрація як самоціль, виявляються недостатніми, оскільки не забезпечують сталого використання об'єктів, тим більше сьогодні в умовах військового стану.

Рисунок 1 – Руйнівний стан палацу в Серебринцях [4].

Таким чином, проблема збереження палацово-паркових комплексів Вінниччини є не лише технічною, а й функціональною. Відсутність сучасного призначення такого типу об'єктів фактично означає відсутність їхнього майбутнього, тому питання адаптації набуває ключового значення.

Сучасні підходи до збереження культурної спадщини передбачають не лише фізичне відновлення об'єкта, але й його інтеграцію у сучасне соціально-економічне середовище. Адаптація повинна бути не випадковою, а системно продуманою, з урахуванням локального контексту, транспортної доступності, туристичного потенціалу та потреб громади. Для об'єктів, розташованих у сільській місцевості, доцільним є створення багатофункціональних просторів, які можуть поєднувати культурні, туристичні, освітні та рекреаційні функції [5].

Європейський досвід демонструє, що успішна ревіталізація історичних резиденцій базується на чітко визначеній функції, яка генерує економічну активність. Для Вінниччини це може бути розвиток локального туризму, створення культурних центрів, готельно-рекреаційних комплексів або освітніх платформ. Важливим є не лише відновлення будівлі, а й формування навколо неї життєздатного середовища [6].

Реставрація є доцільною у випадках, коли об'єкт зберіг значну частину автентичних елементів, зокрема планувальну структуру, фасадні композиції та декоративні деталі. Основною вимогою до застосування цього підходу є наявність достатньої джерельної бази (архівних матеріалів, креслень, фотографій), що дозволяє відтворити первісний вигляд без припущень. Реставрація передбачає мінімальне втручання у матеріальну структуру об'єкта та використання традиційних матеріалів і технологій. У європейській практиці цей підхід широко застосовується для об'єктів високої історичної цінності, наприклад, у Франції, де реставрація історичних замків здійснюється з максимальним збереженням автентичності, навіть за відсутності їх активного функціонального використання. Проте, для українськи палацово-паркових комплексів реставрація є невиправданою через значні кошти, які ніколи не зможуть повернутись ні туристичним відвідуванням, ні використанням, адже потрібно розвивати паралельно із реставрацією об'єкту інфраструктуру та робочі місця в сільській місцевості.

Реконструкція є виправданою у випадках значних втрат об'ємно-просторової структури або конструктивних елементів будівлі. Основною умовою її застосування є наявність достовірних історичних даних, що дозволяють відновити втрачені частини без спотворення історичного образу. Реконструкція може включати часткове відтворення будівель або їх елементів, однак повинна чітко відрізнятися від автентичних частин, що відповідає принципам сучасної реставраційної теорії. У країнах Центральної Європи, зокрема в Польщі, реконструкція часто застосовується для об'єктів, які зазнали значних руйнувань у XX столітті, але при цьому базується на науково обґрунтованих дослідженнях і архівних джерелах (див. рис. 2)

Рисунок 2 – Реконструкція палацу Шолрдських у Пневі, Польща [6].

Адаптація (адаптивне використання) є найбільш універсальним і перспективним підходом для палацово-паркових комплексів Вінниччини, особливо з огляду на їх розташування у сільській місцевості та малих містах. Основною умовою її застосування є необхідність забезпечення сталого функціонування об'єкта шляхом надання йому нової функції, яка відповідає сучасним соціально-економічним умовам. При цьому обов'язковим є збереження основних історико-архітектурних характеристик будівлі.

Рисунок 3 – Відсутність нової функції використання палацу в Нападівці, аварійний стан [4]

У контексті вирішення цих проблем особливого значення набуває вибір підходів до відновлення. Реставрація як науково обґрунтований метод передбачає максимальне збереження автентичних характеристик об'єкта, однак не вирішує питання його подальшого використання. Реконструкція дозволяє відновити втрачені елементи або адаптувати будівлю до нових умов, проте несе ризик втрати історичної достовірності.

Найбільш ефективним у сучасних умовах є підхід адаптації, що передбачає пристосування об'єкта до нових функцій із збереженням його історичної цінності. Саме цей підхід дозволяє забезпечити довготривале існування палацово-паркових комплексів, особливо у випадках їх розташування поза межами великих урбаністичних центрів.

В умовах сільської місцевості особливо перспективним є розвиток зеленого туризму, проведення фестивалів, історичних реконструкцій та подій, що активізують локальну економіку. Водночас важливо забезпечити баланс між новими функціями та збереженням автентичності об'єкта, щоб палаци не лише виконували утилітарну роль, але й залишалися носіями історико-культурної пам'яті та ідентичності території.

Таким чином, ефективне відновлення палацово-паркових комплексів Вінниччини можливе лише за умови переходу від традиційного підходу збереження до стратегічно продуманої адаптації, яка враховує як історичну цінність об'єкта, так і сучасні потреби суспільства (див.Рис.4).

Рисунок 4 – Сучасне використання палацу у Малій Ростівці [4].

Вибір оптимального підходу до відновлення палацово-паркових комплексів Вінниччини має базуватися на комплексному аналізі стану об'єкта, рівня його збереженості, історико-культурної цінності, а також можливостей подальшого функціонального використання.(див. Рис. 5) У сучасній практиці охорони культурної спадщини доцільно чітко розмежовувати сфери застосування реставрації, реконструкції та адаптації, що відповідає підходам, закріпленим у міжнародних документах, зокрема Венеційській хартії та європейських практиках ревіталізації історичних об'єктів.

Рисунок 5 – Адаптація палацу в Антополі під психіатричну лікарню [7].

З огляду на сучасний стан палацово-паркових комплексів Вінниччини, доцільним є застосування диференційованого підходу. Для об'єктів, що зберегли автентичність, пріоритетною має бути реставрація; для частково зруйнованих – реконструкція з обов'язковим науковим обґрунтуванням; для більшості об'єктів, особливо тих, що втратили функцію – адаптація як основний інструмент їх збереження та інтеграції у сучасне середовище.

Таким чином, ефективна стратегія відновлення палацово-паркових комплексів Вінницької області повинна базуватися на поєднанні підходів регіональних особливостей та основних методів реконструкції, реставрації чи адаптації із чітким визначенням умов їх застосування, що дозволить забезпечити баланс між збереженням культурної спадщини та її актуалізацією в сучасному суспільстві.

Висновки

Таким чином, визначено варіативні підходи до збереження палацово-паркових комплексів Вінниччини, які перебувають у складному стані, характеризується високим рівнем руйнації та недостатнім рівнем їх використання. Понад 70% об'єктів потребують негайних не реставраційних заходів, а протиаварійних робіт, що свідчить про необхідність системних змін у підходах до їх збереження.

Аналіз показує, що традиційні методи реставрації та реконструкції не є достатніми для забезпечення довготривалого існування цих об'єктів саме у Вінницькій області. Найбільш ефективним є комплексний підхід із домінуванням адаптивного використання, який дозволяє поєднати збереження історичної цінності з сучасними функціональними потребами, а також розвитком інфраструктури конкретного населеного пункту.

Імплементация європейських практик ревіталізації, розвиток туристичної інфраструктури та залучення інвестицій можуть стати ключовими чинниками відновлення палацово-паркових комплексів регіону та їх інтеграції у сучасне культурне і економічне середовище

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- [1] Рішення. Про затвердження Програми охорони та збереження культурної спадщини Вінницької області на 2023-2027 роки. Вінницька Обласна Рада. Вінниця, 2023
- [2] Хороша О. І. Архітектура класицистичних палацово-паркових комплексів Вінниччини кінця XVIII – початку XX століття [Текст] : дис. канд. Архітектури: 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів, 2020. – 267 с.
- [3] Кучерук О. С. Садибна архітектура Правобережної України XVIII–XIX ст. Київ: НДІТІАМ, 2007. – 320 с.
- [4] Р. Маленков. Україна Інкогніта. 2021 URL: <https://ukrainaincognita.com/>
- [5] Тимофійенко В. І. Історія української архітектури. Київ: Техніка, 2003. – 472 с.
- [6] Реконструкція палацу Шолдрських у Пневі. Будівля середньої школи така ж гарна, як і раніше. 2024. URL: <https://www.whitemad.pl/uk/%d1%80%d0%b5%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%81%d1%82%d1%80%d1%83%d0%ba%d1%86%d1%96%d1%8f-%d0%bf%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d1%86%d1%83-%d1%88%d0%be%d0%bb%d0%b4%d1%80%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b8%d1%85-%d1%83-%d0%bf%d0%bd/>
- [7] Палаці Вінниччини. 2023. URL: <https://everyday.sumy.ua/wp-content/uploads/2025/09/zamki-ta-palatsi-vinnitskoyi-oblasti-yaki-varto-pobachiti-top-4.png.webp>

REFERENCES

- [1] Rishennia. Pro zatverdzhennia Prohramy okhorony ta zberezhenia kulturnoi spadshchyny Vinnytskoi oblasti na 2023–2027 roky. Vinnytska Oblasna Rada. Vinnytsia, 2023.
- [2] Khorosha O. I. Arkhitektura klasytsystychnykh palatsovo-parkovykh kompleksiv Vinnychchyny kintsia XVIII – pochatku XX stolittia [Tekst] : dys. kand. arkhitektury: 18.00.01 – teoriia arkhitektury, restavratsiia pamiatok arkhitektury; Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika». – Lviv, 2020. – 267 s.
- [3] Kucheruk O. S. Sadybna arkhitektura Pravoberezhnoi Ukrainy XVIII–XIX st. Kyiv: NDITIAM, 2007. – 320 s.
- [4] Malenkov R. Ukraina Inkognita. 2021. URL: <https://ukrainaincognita.com/>
- [5] Tymofiienko V. I. Istoriia ukrainskoi arkhitektury. Kyiv: Tekhnika, 2003. – 472 s.
- [6] Rekonstruktsiia palatsu Sholdrskykh u Pnevi. Budivlia serednoi shkoly taka zh harna, yak i ranishe. 2024. URL: <https://www.whitemad.pl/uk/%d1%80%d0%b5%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%81%d1%82%d1%80%d1%83%d0%ba%d1%86%d1%96%d1%8f-%d0%bf%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d1%86%d1%83-%d1%88%d0%be%d0%bb%d0%b4%d1%80%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b8%d1%85-%d1%83-%d0%bf%d0%bd/>
- [7] Palatsy Vinnychchyny. 2023. URL: <https://everyday.sumy.ua/wp-content/uploads/2025/09/zamki-ta-palatsi-vinnitskoyi-oblasti-yaki-varto-pobachiti-top-4.png.webp>

Хороша Оксана Іванівна – кандидат архітектури, доцент кафедри будівництва, містобудування та архітектури, Вінницький національний технічний університет, e-mail: korosha@vntu.edu.ua ORCID ID: 0000-0002-7790-4978.

Субін-Козhevнікова Альона Сергіївна – кандидат технічних наук, доцент кафедри будівництва, містобудування та архітектури, Вінницький національний технічний університет, e-mail: subin_kozhevnikova@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-9560-0364.

**O. Khorosha
A. Subin-Kozhevnikova**

EFFECTIVE APPROACHES TO THE RESTORATION OF PALACE AND PARK COMPLEXES OF THE VINNYTSIA REGION

Vinnitsia National Technical University

The article examines the current state of palace and park complexes in Vinnytsia region as an important component of the historical, architectural, and cultural heritage of Ukraine. The research analyzes quantitative indicators of cultural heritage sites, their level of preservation, current functional condition, and the main challenges related to protection, maintenance, restoration, and further use. Particular attention is paid to the influence of socio-economic, legal, and urban planning factors on the preservation and revitalization of historic estate complexes under contemporary conditions.

Based on field surveys, archival sources, historical and architectural analysis, visual observations, and comparative research, the paper investigates palace and park complexes located in Napadivka, Obodivka, Serebryntsi, Honorivka, and Hushchyntsi. These objects represent different architectural characteristics, ownership conditions, preservation levels, and practical approaches to restoration. The study evaluates the effectiveness of the main methods of preservation and recovery, including restoration, reconstruction, and adaptive reuse.

The advantages, limitations, and practical possibilities of each approach are analyzed in relation to preserving historical authenticity, artistic value, and cultural significance. The research determines that adaptive reuse is currently the most effective strategy, as it combines heritage conservation with the introduction of new socially significant functions. Special emphasis is placed on the necessity of interdisciplinary cooperation between architects, restorers, local authorities, and community representatives in the process of heritage management.

Taking into account European experience in architectural heritage preservation, the study proposes directions for the revitalization of palace and park complexes as cultural, educational, tourism, and community-oriented spaces. This approach allows historic estates to be considered not only as valuable architectural monuments, but also as an important resource for sustainable territorial development, strengthening regional identity, supporting local communities, and increasing the tourism attractiveness of Vinnytsia region.

Keywords: cultural heritage, palace and park complexes, restoration, reconstruction, adaptation, revitalization, Vinnytsia region.

Oksana Khorosha – candidate of Technical Sciences (PhD), Associate Professor of the Department of Construction, Urban Planning and Architecture, Vinnytsia National Technical University, e-mail: korosha@vntu.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-7790-4978.

Alona Subin-Kozhevnikova – candidate of Technical Sciences (PhD), Associate Professor of the Department of Construction, Urban Planning and Architecture, Vinnytsia National Technical University, e-mail: subin_kozhevnikova@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9560-0364.